

GƏDƏBƏY FİLİZ RAYONUNUN EFFUZİV MAQMATİK KOMPLEKSLƏRİ

Şahbazov R.A.-I kurs magistrantı

Bakı Dövlət Universiteti

Gədəbəy filiz rayonu və ümumiyyətlə, Şəmkir qalxımı tektonik quruluşuna görə çox mürəkkəb olduğu kimi, maqmatizmi də çox mürəkkəbdir. Bu rayonda bir neçə mərhələdə maqmatik proseslər çox intensiv getmişdir. Filiz rayonunda əsasən maqmatizmin 3 mərhələsi ayrılır: Bayos, Bat və Üst Yura mərhələləri.

Gədəbəy filiz rayonu daxilində ən geniş yayılan süxurlar bayos vulkanizminin törəmələridir. Bayos mərhələsi özü də iki müstəqil yarım-mərhələyə bölünür: Alt bayos və üst bayos yarım-mərhələləri.

Alt bayos yarım-mərhələsinin vulkanitləri filiz rayonu daxilində çox geniş yayılmışdır. Onlar, əsasən, orta və əsasi tərkibli piroklastik vulkanogen və vulkanogen-çökmə süxurlar kimi yayılmışdır. Alt bayos yaşlı süxurlar Şəmkir qalxımının mərkəzi hissəsini tutaraq, hər yerdə müxtəlif yaşlı, müxtəlif morfoloji intruziv və subvulkanik komplekslərlə və qırılma strukturları ilə nəzarətlənilir.

Üst bayos maqmatizmi adadlar qövsü şəraitinin ilk mərhələsində təzahür etməklə, bir-biri ilə daxili əlaqəsi olan bir neçə mərkəzi vulkanın daim püskürməsi nəticəsində xeyli qalınlığa malik olan (650 m-ə qədər) effuziv-piroklastik fasiyaların yaranması ilə başa çatmışdır. Litoloji və petroqrafik tərkibinə görə bu fasiyanın süxurları riolitlərdən, riodasitlərdən, onların müxtəlif qırıntılı tuflarından, tuf-qravelitlərdən, tuf qumdaşlarından, tuflu alevrolitlərdən ibarətdir.

Vulkanların fasiləsiz olaraq intensiv püskürməsi nəticəsində vulkanik mərkəzdə təzyiqi azalmış və bunun nəticəsində hərəkət edən maqma yer qabığını yarıb üzə çıxıb bilməmiş, yer səthinə yaxın hissələrdə çatlara və az müqaviməti olan digər boşluqlara dolaraq soyumuş və müxtəlif formalı (dayka, sill, ştok və subvulkanik) formalar əmələ gətirmişdir. Petroqrafik tərkibinə görə subvulkanlar əsasən dipiramidal formalı kvars kristallarına, iri ölçülü plagioklaz kristallarına malik riolitlərdən, riodasitlərdən təşkil olunmuşdur. Bu səbəbdən bu süxurlar köhnə təsnifata əsasən kvars plagioporfir adlandırılırdı. Subvulkan kütlələrinin bəzi sahəsində kiçik kvars dənəli və hətta "kvarssız" riolitlərə də rast gəlinir.

Üst bayos vulkanizminin məhsulları Gədəbəy filiz rayonu daxilində çox geniş və bütün fasiyaları ilə təmsil olunurlar. Belə hesab etmək olar ki, Üst bayos dövrünün maqmatik mərkəzi Şəmkir qalxımında yerləşmişdir. Güclü mərkəzi vulkanların fəaliyyəti ilə başlayan Üst bayos maqmatizmi, Atabəy-Slavyanka plagiogranit intruziv massivinə meydana gəlməsi ilə başa çatır. Geniş sahədə yayılmış effuziv və intruziv məhsulları ilə yanaşı rayon daxilində Üst Bayos maqmatizminin subvulkanik fasiyası da geniş yayılmışdır.

Maqmatizmin bat mərhələsinin məhsulları əsasən Şəmkir qalxımının kənar hissələrində geniş yayılmışdır. Bu mərhələnin vulkanik məhsulları əsasən piroklastolitlərdən və qismən lava axınlarından ibarətdir. Bu onu göstərir ki, bu mərhələdə mərkəzi vulkanların eksploziv fəaliyyətləri çox güclü olmuşdur. Petroqrafik tərkibinə görə Bat vulkanizminin məhsulları, əsasən, bazalt, andezit, qismən andezibazalt tərkibli dirlər.

Üst yura mərhələsində maqmatik ocaqda yüksək təzyiqin olması ilə əlaqədar olaraq öncə mərkəz tipli vulkanların eksploziv fəaliyyəti başlanmış və bunun nəticəsində xeyli miqdarda piroklastik fasiya süxurları əmələ gəlmişdir. Maqmatik ocaqda təzyiq azalan zaman isə eksploziv fəaliyyət lava axınları ilə əvəz olunmuşdur.